

KMUTNB

NEWS ข่าวประกันคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

ฉบับที่ 313 ปักษ์แรก มิถุนายน พ.ศ. 2557

ศูนย์ประกันคุณภาพการศึกษา <http://www.qa.kmutnb.ac.th>

พุทธวิธีในการสอน : หลักและลีลาการสอน

QA NEWS ฉบับนี้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับหลักทั่วไปในการสอน และลีลาการสอนของพระพุทธเจ้าที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) วิเคราะห์และสรุปไว้ในหนังสือ “พุทธวิธีในการสอน” มาเสนอ

หลักทั่วไปในการสอน

ในส่วนนี้พระพรหมคุณาภรณ์ได้แบ่งกล่าวเป็น 3 หมวด คือ เกี่ยวกับเนื้อหาหรือเรื่องที่สอน เกี่ยวกับตัวผู้เรียน และเกี่ยวกับตัวการสอน

1. เนื้อหาหรือเรื่องที่สอน

พระพรหมคุณาภรณ์ได้สรุปว่าในการสอนพระพุทธองค์ทรงมีหลักทั่วไปเกี่ยวกับเนื้อหาหรือเรื่องที่สอน ดังนี้

1. สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ยาก หรือยังไม่เห็นไม่เข้าใจ ตัวอย่างที่เห็นชัด คือ อริยสัจจ์ ทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ปัญหาชีวิตที่คนมองเห็นและประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กันอยู่แล้วทุกคน ต่อจากนั้นจึงสาวหาเหตุที่ยากลึกซึ้ง และทางแก้ไขต่อไป

2. สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้น และต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป อย่างที่เรียกว่า สอนเป็นอนุรูปพิภพ ตัวอย่างก็คือ อนุรูปพิภพ ไตรสิกขา พุทธโอวาท 3 เป็นต้น

3. ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง

4. สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุดไม่วกวน ไม่ไขว่ไขว่ ไม่ออกนอกเรื่อง

5. สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้

6. สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก

7. สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง

2. ตัวผู้เรียน

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนบุคคลโดยคำนึงถึงความแตกต่างระดับความสามารถของแต่ละบุคคล ดังที่ทรงเปรียบเทียบอุปมาบุคคล

เทียบกับบัว 4 เหล่า พระพรหมคุณาภรณ์ได้สรุปหลักการสอนของพระพุทธองค์ในด้านตัวผู้เรียน ไว้ดังนี้

1. รู้ คำนึงถึง และสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล (อย่างในทศพลมณ ข้อ 5 และข้อ 6 ที่กล่าวแล้ว ใน QA NEWS ฉบับที่ 311) เช่น คำนึงถึงจริต 6 อันได้แก่ ราคจริต โทสจริต โมหะจริต ศรัทธาจริต พุทธิจริต และวิตกจริต และรู้ระดับความสามารถของบุคคล หรือดังเช่นที่ทรงยกบัว 4 เหล่าขึ้นมาเทียบกับบุคคล 4 ประเภท

2. ปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคล อาจใช้ต่างวิธี

3. นอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังต้องคำนึงถึงความพร้อม ความสูงงอม ความกระชับแห่งอินทรีย์ หรือญาณของแต่ละบุคคลเป็นรายๆ ไปด้วย ว่าในแต่ละคราว หรือเมื่อถึงเวลานั้นๆ เขาควรจะได้เรียนอะไร และเรียนได้แค่ไหนเพียงไร หรือว่าสิ่งที่ต้องการให้เขาเรียนรู้ ควรให้เขาเรียนได้หรือยัง

4. สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจน แม่นยำ และได้ผลจริง

5. การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้ดีกว่าผู้เรียนกับผู้สอน มีบทบาทร่วมกันในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบเสรี พระพรหมคุณาภรณ์เห็นว่าหลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพในทางความคิด และโดยวิธีนี้ เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนก็จะรู้ดีกว่าตนได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง และมีความชัดเจนมั่นใจ และชี้ให้เห็นว่าหลักนี้พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นประจำ และมักมาในรูปการถามตอบ ซึ่งอาจแยกลักษณะการสอนแบบนี้ได้เป็น

ก. ลอให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นของตนออกมา ซึ่งข้อคิดให้แก่เขา ส่งเสริมให้เขาคิด และให้ผู้เรียนเป็นผู้วินิจฉัยความรู้นั้นเอง ผู้สอนเป็นเพียงผู้นำซึ่งช่องทางเข้าสู่ความรู้ ในกรณีนี้ ผู้สอนมักกลายเป็นผู้ถามปัญหาแทนที่จะเป็นผู้ตอบ

ข. มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบอย่างเสรี แต่มุ่งหาความรู้ ไม่ใช่มุ่งแสดงภูมิ หรือข่มกัน

6. เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นรายๆ ไป ตามควรแก่กาลเทศะและเหตุการณ์

7. ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อย ที่มีปัญหา

3. ตัวการสอน

พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอนที่น่าสนใจ ช่วยให้การสอนบรรลุผล พระพรหมคุณาภรณ์ได้สรุปหลักทั่วไปเกี่ยวกับตัวการสอนของพระพุทธเจ้าไว้ดังนี้

1. ในการสอน การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่ง การเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อยเป็นเครื่องดึงความสนใจ และนำเข้าสู่เนื้อหาได้

พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีเริ่มต้นที่น่าสนใจมาก โดยปกติพระองค์ไม่ทรงเริ่มสอนด้วยการเข้าสู่เนื้อหาธรรมที่เดียว แต่จะทรงเริ่มสนทนากับผู้ทรงพบหรือผู้มาเฝ้า ด้วยเรื่องที่เขาเข้าใจดี หรือสนใจอยู่ เช่น เมื่อทรงสนทนากับความทุกข์ ก็ทรงเริ่มสนทนาด้วยเรื่องวิธีฝึกขัง พบชวานาก็สนทนาเรื่องการทำนา พบพรหมณ์ก็สนทนาเรื่องไตรเพท บางทีก็ทรงจับจุดสนใจ หรือเหมือนสะกิดให้สะดุ้ง เป็นการปลุกเร้าความสนใจ บางทีก็ใช้เรื่องที่เขาสนใจ หรือที่เขารู้เป็นข้อสนทนาไปโดยตลอด แต่แทรกความหมายทางธรรมเข้าไว้ให้

2. สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลิน ไม่ให้ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจ และให้เกียรติแก่ผู้เรียน ให้เขามีความภูมิใจในตัว

3. สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน ไม่มุ่งเสียดีใคร แม้มีผู้ทูลถามเรื่องคำสอนของเจาลัทธิต่างๆ ว่าของใครคนใดผิดใครคนใดถูก พระองค์ก็จะไม่ทรงตัดสิน แต่จะทรงแสดงหลักธรรมให้เขาฟัง ให้เขาคิดพิจารณาตัดสินด้วยตนเอง หรือเมื่อแสดงธรรมตามปกติในที่ประชุมสาวก ก็ไม่ทรงยกยอ ทรงชี้แจงให้รู้เข้าใจชัดเจนไปตามธรรม

4. สอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอนด้วยความรู้สึกว่าเป็นเรื่องจริงจัง มีคุณค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียนและของงานสั่งสอนนั้น ไม่ใช่สักว่าทำ หรือเห็นผู้เรียนโง่เขลา หรือเห็นเป็นชั้นต่ำๆ

5. ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ สละสลวย เข้าใจง่าย

สุดท้าย พระพรหมคุณาภรณ์ได้ยกพุทธพจน์แห่งหนึ่งที่ตรัสสอนภิกษุผู้แสดงธรรมมาแสดง ดังนี้

“อานนท์ การแสดงธรรมให้คนอื่นฟัง มีใช้สิ่งที่กระทำได้ง่าย ผู้แสดงธรรมแก่คนอื่นฟังตั้งธรรม 5 อย่างไว้ในใจ คือ

1. เราจักกล่าวที่แจ่มไปตามลำดับ
2. เราจักกล่าวที่แจ่มยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ
3. เราจักแสดงด้วยอาศัยเมตตา
4. เราจักไม่แสดงด้วยเห็นแก่อำภิส
5. เราจักแสดงไปโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น”

ลีลาการสอน

พระพรหมคุณาภรณ์ได้สรุปว่า การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้งจะดำเนินไปจนถึงผลสำเร็จ โดยมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่าเป็นลีลาในการสอน 4 อย่าง คือ

1. **สันทัสสนา** อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา

2. **สมาทปนา** จูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ

3. **สมุตเตชชา** เราใจให้แกลวกกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระยอต่อความเหน้อยยาก

4. **สัมปหังสนา** ซโลมใจให้เข้มขึ้น ระวัง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับจากการปฏิบัติ

ฉบับต่อไปจะนำเรื่องวิธีสอนของพระพุทธเจ้ามานำเสนอ

ศูนย์ประกันคุณภาพการศึกษาจัดอบรม การเขียนโครงการตามหลักวงจรคุณภาพ

ศูนย์ประกันคุณภาพการศึกษา มจพ. กำหนดจัดอบรม เรื่อง “การเขียนโครงการตามหลักวงจรคุณภาพ PDCA” ให้กับบุคลากรของส่วนงานที่จัดตั้งใหม่ 4 ส่วนงาน ได้แก่ คณะวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยี คณะวิทยาศาสตร์พลังงานและสิ่งแวดล้อม คณะบริหารธุรกิจ และสถาบันสหกิจศึกษาและพัฒนาสื่ออิเล็กทรอนิกส์ไทย-เยอรมัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ความเข้าใจในการเขียนโครงการตามหลักวงจรคุณภาพ PDCA สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง และมีประสิทธิภาพ กำหนดจัดอบรมในวันที่ 20 มิถุนายน 2557 ณ ห้องประชุมสำนักวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี